

PESCUITUL ÎN DELTA DUNĂRII ÎN VREMEA STĂPINIRII OTOMANE

Dr. doc. M. M. ALEXANDRESCU — DERSCA BULGARU

Cucerirea gurilor Dunării de armata lui Baiazid al II-lea, consacrată prin supunerea puternicii cetăți Eski Kili¹ (14 iulie 1484), a reprezentat un însemnat succes politic și militar pentru sultan, îngăduindu-i să-și afirme astfel superioritatea asupra predecesorilor săi și îndeosebi asupra tatălui său Mehmed al II-lea.

Pentru a influența opinia publică ce vedea în fratele și rivalul său, Ğem sultan², continuatorul regimului precedent, pentru a șterge amintirea lui Gedik Ahmed, idolul ienicerilor, executat în 1482 fiindcă se opusese politicii de concesiuni față de creștini, și pentru a ralia elementele ghazi din Imperiu, — cucerirea celor două cetăți pontice ale lui Ștefan cel Mare a fost proslăvită de cronicarii otomani în frunte cu Mehmed Konevi³ și Tursun Beg⁴.

Urmînd exemplul dat de sultan în „Fethnamelele“ sale⁵, cronicarii otomani au relevat însemnătatea de ordin politic și strategic a cu-

¹ Cronicarii otomani arată că locuitorii din Eski Kili au deschis porțile cetății după un asediu de 10 zile, în urma negocierilor duse de un comandant (emin, dizdar), venit în tabăra Sultanului. Cf. Așikpașazade, *Tewarikh-i al-i Osman*, ed. Fr. Giese, *Die altosmanische Chronik des Așikpașa-zade*, Leipzig, 1926, p. 187; Mehmed Neșri, *Ğihannüma. Die altosmanisch Chronik des Mevlana Mehmed Neschri*, ed. Th. Menzel, Fr. Taeschner, Leipzig 1951, I, p. 223; II. 1955, p. 315.

² Pentru înfringerea lui Ğem sultan și fuga lui în străinătate, cf. L. Thuasne, *Djem sultan, fils de Mohammed II, frère de Bayazid II* (1459—1495), Paris 1892; I. H. Ertalyan, *Sultan Cem*, Istanbul 1931.

³ Mehmed Konevi afirmă: „Nici unul din strămoșii lui (Baiazid II) nu a fost în stare să ia aceste două cetăți“. Cf. Halil Inalcik, *The Rise of the otoman Historiography in Historians of the Middle East*, ed. Bernard Lewis și P.M. Holt, Londra, Oxford University Press — New York — Toronto 1962, p. 164.

⁴ Tursun Bey scrie că Mehmed al II-lea „care avea atîta putere și măreție“ nu a fost în stare să asedieze cetatea Eski Kili (*Tarikh-i Ebu-l Feth-i Sultan Mehmed han* (Istoria părintelui cuceririi sultan Mehmed han) ed. M. Arif în „Tarikh-i Osmani Endjümeni Medjmuasi“ nr. 26—38, 1914—1916, p. 186.

⁵ A. Antalffy, *Două documente din biblioteca egipteană de la Cairo despre cucerirea Chilei și Cetății Albe în 1484*, în „Revista istorică“, București, XX, 1943, nr. 1—3, p. 33—42.

ceririi cetății de la gurile Dunării, considerată drept „cheia“⁶ și „lăcatul“⁷ (kilit) întregului ținut. Ei au trecut însă sub tăcere deosebita ei însemnătate economică în comerțul internațional al Europei orientale din veacul al XV-lea.

Recenta publicare a unui regulament (kanun, adet) din 22—23 august 1484⁸ dovedește amploarea comerțului de transit cu cereale, vite, bivoli, (karağa siğire), cai, oi, porci, miere, ceară, vin, lemn ce aveau să aducă fiscului otoman (miri) un venit însemnat prin perceperea vămii (gümrük)⁹, a taxelor de vinzare pe piața orașului (bağ) precum și a dijmii (öşır) pe stupi, must, lemne etc.

* * *

Dar un alt izvor însemnat de ciștig provenea din exploatarea pescăriilor din Delta Dunării, care aduseseră vistieriei domnești în a doua jumătate a veacului al XV-lea un venit anual de 80 000 de galbeni ungurești sau florini, provenit din exportul a circa două mii de care de pește¹⁰ în Polonia¹¹ și în Transilvania¹².

Importanța acestui venit a determinat pe Baiazid al II-lea ca îndată după sfârșitul campaniei de cucerire a celor două cetăți pontice Eski Kili și Akkerman, să ia măsuri urgente pentru restabilirea pescăriilor în Deltă și reglementarea pescuitului.

În ultima zi a lunii Reğeb 889 (H (22—23 august 1484), pe când se afla în tabăra militară din fața Isacei, în vecinătatea vadului de la Oblucița, sultanul promulga un regulament (Yasak name, Kanun) adresat noilor dregători otomani de la Eski Kili. Căci una din primele griji ale sultanilor, când cucereau un ținut, era de a-l organiza sub raport

⁶ *Ibidem* p. 38.

⁷ Tursun Beg. *op. cit. loc. cit.*

⁸ N. Beldiceanu, *Kilia et Cetatea Albă à travers les documents turcs* în „Revue des Études islamiques“, Paris 1968², p. 233—236, 259.

⁹ Gümrük vine de la bizantinul κομμερκίον Cf. Hélène Antoniadé Bibikou, *Recherches sur les douanes à Byzance. L'octava et de „kommerkion“ et les commerciales*, Paris 1963, p. 66, 104—166. Făcea parte din categoria taxelor cutumiare. Cf. J. von Hammer, *Des osmanischen Reichs Staatsverfassung und Staatsverwaltung, dargestellt aus den Quellen seiner Grundgesetze*, I, Viena 1815, p. 115—120, 214, 215—219; Ö. L. Barkan, *XV ve XVI-inci asirlarda osmanlı imparatorluğunda zirai ekonominin hukukî ve malî esasları* (Bazele juridice și financiare ale economiei agricole în Imperiul otoman), Istanbul 1945, index: gümrük.

¹⁰ Carul de pește se vindea cu 40 de galbeni, iar cel de morun cu 45, 46 de galbeni ungurești sau florini. C. C. Giurescu, *Istoria pescuitului și a pisciculturii în România*, I, București 1964, p. 252—253 și n. 78 N. Beldiceanu, *op. cit.*, p. 222 și n. 2.

¹¹ M. Costăchescu, *Documentele moldovenești înainte de Ștefan cel Mare*, Iași 1932, II, p. 794; I. Bogdan, *Documentele lui Ștefan cel Mare*, București 1913, II, p. 279—281; R. Manolescu, *Comerțul Țării Românești și Moldovei cu Brașovul (sec. XIV—XVII)*, București 1965, p. 112; C. C. Giurescu, *op. cit.* p. 253.

¹² *Ibidem* p. 254.

administrativ¹³. Dregătorii, numiți la Eski Kili, erau sangeakbeiu¹⁴, investit cu puteri civile și militare în cuprinsul noului sangeak, kadiul care cumula autoritatea judiciară cu controlul administrației civile¹⁵ și comandantul militar (dizdar), recrutat dintre timarioții liberi și însărcinat cu repunerea cetății în stare de apărare¹⁵.

Regulamentul, recent publicat de N. Beldiceanu¹⁶, indică numele brațelor și gîrlelor Dunării, situate la apus de Eski Kili, enumerîndu-le în ordinea succesiunii lor de la nord spre sud, cu precizarea că aici se practica pescuitul. Erau următoarele: brațul (bogaz) Yvan (Ivănăști), cel mai adînc braț al Dunării; brațul Tapyayğk nu a putut fi identificat întrucît nu apare sub această denumire sau sub una mai apropiată în nici una din hărțile din secolul XVI ce ne-au fost accesibile ca „Tractus Danubii secunda tabula“ din 1578¹⁷ și harta lui Fugger din 1596¹⁸. Nu este menționat nici în harta lui T. Dankerts¹⁹ de la sfîrșitul secolului al XVII-lea și nici în hărțile din veacul XVIII²⁰. S-ar putea să fie vorba de o gîrlă dispărută în cursul veacurilor următoare, dat fiind că aspectul hidrografic al Deltei se schimbă după un secol. „Bogaz Nitek“ este probabil gîrla, astăzi dispărută, Venetic, Venitic²¹, a cărei silabă inițială „ve“ (9) a fost omisă de copitul turc, poate datorită unei confuzii cu conjuncția copulativă „ve“ (9) care înseamnă „și“. Apare sub forma „Veneukul“ în harta austriacă²² din 1769—1774, sub forma „Danube Venedikoul“ în harta hidrografică franceză a cursului Dunării²³ din 1780—1800 și sub forma „Venediakouli“ în harta generală a Turciei europene a lui Lapie²⁴ din 1821.

Urmează apoi brațul (bogaz) „Tatar“, Tătarul, al cărui nume a păstrat pînă în zilele noastre amintirea trecerii cetelor de tătari pră-

¹³ Pentru administrația otomană la Eski Kili cf. N. Beldiceanu, *La conquête des cités marchandes de Kilia et de Cetatea Albă par Bayezid II* în „Südost Forschungen“ XXIII, München 1964, p. 77.

¹⁴ Cf. N. Beldiceanu, *Les actes des premiers sultans conservés dans les manuscrits turcs de la Bibliothèque Nationale à Paris, I: Actes de Mehmed II et de Bayezid II du fonds turc anc.* 39, Paris — La Haye, 1960, p. 169.

¹⁵ H. A. R. Gibb, H. Bowen, *Islamic Society in the Eighteenth Century*, Londra 1950—1957, II, p. 125; Fr. Kraelitz, *Kanunname Sultan Mehmeds des Eroberers. Die ältesten osmanischen Straf- und Finanzgesetze* în „Mitteilungen zur Osmanischen Geschichte“ I (1921—1922), Viena 1922, p. 20, 32.

¹⁶ In „Revue des Études islamiques“ 1963 2 p. 237—239, și 260 (facsimil).

¹⁷ Cf. Atlasul Dimancescu în Bibl. Acad. R.S.R. Hărți V 659 fol. 45.

¹⁸ *Ibidem* f. 60.

¹⁹ *Exactissima totius Danubii fluvii tabula*, Amsterdam 1680—1700 în Bibl. Acad. R.S.R. Hărți DXVIII 64.

²⁰ *Plan der Moldau, Bessarabien und Wallachei* în Acad. R.S.R. Hărți DXXVII, 4.

²¹ Denumirea de Veneticul adică Venețianul dat acestei gîrle a Dunării, astăzi dispărută, amintește de venețienii care veneau pentru a încărca grîne din cetatea socotită în 1354 „caricataria frumenti“. N. Iorga, *Studii istorice asupra Chiliei și Cetății Albe*, București 1900, p. 49.

²² Bibl. Acad. R.S.R. Hărți DXXVII, 4.

²³ G. Vilsan, *România în Delta Dunării la sfîrșitul secolului al XVIII-lea*, extras din *Omagiu lui I. Bianu*, București 1927, p. 6.

²⁴ Bibl. Acad. R.S.R., Hărți IV, 393.

dalnici ce se adunau în ostrovul Tătarului, de unde porneau să jefuiască cetatea vecină ²⁵.

Denumirea „Trbus“, desemnând o gîrlă a Dunării, poate fi pusă în legătură cu actuala gîrlă Taranova dintre gîrla Tătărășul și gîrla Vilcioc. Iar denumirea de brațul (bogaz) „Klhsu“ pare să derive de la Kili su adică Apa Kili care apare sub formele „Danube Klesetchou“ în harta Turciei europene din 1821 ²⁶ și „Danube Kleseszu“ în harta lui Fried ²⁷.

Denumirea „bogaz Yardun“ pare să se refere la gîrla sau actualul canal Pardin, Pardina ²⁸ care înconjoară pe la sud Ostravul Tătarului. În sfîrșit „bogaz Ruska“ este gîrla cu acest nume care leagă brațul Sulina de brațul Sf. Gheorghe.

Regulamentul precizează că dreptul de a pescui în aceste brațe și gîrle ale Dunării este concedat de domnul Moldovei unor pescari anumiți. Brațul „Nitek“ este indicat ca posesiunea (tasarruf) unui pescar român Dimitrie (Dmitri) care plecase în Moldova ²⁹, lăsîndu-și soția și fiul în Deltă. De dreptul de a pescui în „brațul Nitek“ se bucura și cumnatul lui, Andryas (András) „ungurul“ sau unguoreanul adică ardeleanul.

Regulamentul menționează alte 18 nume de pescari cu drept de a pescui în brațele și gîrlele Dunării. Patru din ei : Lasv (László), Tomaș (Tamás), Gor)ku (György ?) și Blaș (Balász, Balás) au calificativul de „unguri“. S-ar putea să fie vorba de descendenți ai ostașilor unguri sau ungureni, adică ardeleni, al lui Ioan de Hunedoara care așezase o garnizoană în cetatea de la gurile Dunării în vremea domnilor Moldovei Petru al II-lea (1448—1449), Alexandrel (1449 februarie—octombrie) și Bogdan al II-lea (1449—1451) ³⁰.

Regulamentul menționează și un pescar Vartului (Vartoli) din Țara Românească. Nu se dau indicații asupra naționalității celorlalți pescari. După numele pe care-l poartă, doi din aceștia, Kali Yorgi (Gheorghios) și Andrye (Andreios) ar putea fi greci, Tuni Istfan (István) ungur sau unguorean iar Hirs (=Hirsch), cumnatul lui Andryas (András), sas din Transilvania. Ceilalți pescari Hrtu (Hirtu), Vasl (Vasile), Buny (Bunea), Kozman (Cozma), Alik (Alec), Tuduran (Tudoran), Astayku (Astoicăi) și Pup (Pop) erau români. Apare și un oarecar Tuman al cărui nume turanic ar putea fi pus în legătură cu tătarii care locuiau în satele din împrejurimi ³¹.

²⁵ I. Constantinescu, *Note asupra toponimiei grindurilor și apelor din Delta Dunării* în „Analele Dobrogei“ XI, 1930, p. 153—154.

²⁶ *Carte générale de la Turquie d'Europe de Lapie* în Bibl. Acad. R.S.R. Hărți IV, 393.

²⁷ Cf. harta lui Fried din 1828 în Bibl. Acad. R.S.R. Hărți II, 121. Transformarea numelui de Pardina, Pardin în Yardun se explică din punct de vedere paleografic, literele arabe y (ي) și p (پ) deosebindu-se numai prin faptul că are dedesupt două puncte iar p trei puncte.

²⁸ G. Vilsan, *op. cit.*, p. 6.

²⁹ Cf. „Revue des Études islamiques“ 1968/2, p. 237, art. 2.

³⁰ N. Iorga, *op. cit.* p. 102—103, 377.

³¹ Paul de Alep, fot. mss. arab în Bibl. Acad. R.S.R. arh. 638 f. 204/1.

Pe acești arendași ai dreptului de pescuit în brațele și gîrlele din Deltă, regulamentul îi numește „sahibi”³² adică posesori sau patroni, ceea ce însemna că aparțineau categoriei oamenilor liberi dar cu anumite îndatoriri față de domnie.

În calitatea sa de stăpîn al apelor Dunării³⁴, domnul Moldovei le-a concedat, pînă la cucerirea otomană, dreptul de pescuit în brațele fluviului, în schimbul dijmei sau zeciuiiei³⁵ din peștele prins și a unei cantități suplimentare de o sută de butoaie de pește pe an³⁶, ceea ce reprezenta circa 11 121,2 kg³⁷. Sahibii sau arendașii dreptului de pescuit rețineau cîte un pește la fiecare pescuit, un sturion, un morun sau un crap mare. În sezonul pescuitului, ei întruneau pe toți pescarii-vînători spre a da dijma din peștele ce se cuvenea domniei (beylik), unul din zece și pe deasupra cantitatea suplimentară de o sută de butoaie de pește³⁸.

După predarea dijmei și a celorlalte drepturi (rusum) ce se cuveneau domnului, restul peștilor prinși era distribuit în părți egale (hisse) între pescari³⁹. Există deci o diferențiere de ordin economic și social între arendașii dreptului de pescuit ce se bucurau de o situație social-economică deosebită, fiind negustori de pește, pe cînd mulțimea pescarilor-vînători se îndeletniceau, în primul rînd, cu prinderea peștelui și numai în subsidiar cu vinderea lui.

Potrivit regimului pescuitului în vigoare înainte de cucerirea otomană, cei doi pîrcălabi (dizdar) ai cetății de la gurile Dunării, Ivașcu și Maxim⁴⁰, obțineau și ei părți egale cu ale arendașilor și, pe deasupra, cîte patru butoaie de pește pentru fiecare în parte, plătindu-le cu jumătate din prețul fixat de negustori (renğber), cealaltă jumătate rămînîndu-le gratuit⁴¹, deși nu-și trimiteau oamenii la pescuit.

Pescarii și locuitorii de la gurile Dunării mai erau datori să dea domniei, primăvara, un car de pește, adică 444,848 kg, iar toamna două care de cîte patru butoaie, adică 889,696 kg. Dispoziția aceasta

³² „Revue des Études islamiques” 1968/2, p. 238 art. 3.

³³ C. C. Giurescu, *op. cit.* p. 222—223.

³⁴ V. Costăchel, P. P. Panaitescu, H. Cazacu, *Viața feudală în Țara Românească și Moldova (sec. XIV-XVII)*, București 1957, p. 371.

³⁵ Că este vorba de a zecea parte din pește rezultă clar din întărirea privilegiului mitropoliei din Roman de către Ștefan cel Mare. Cf. *Documente privind istoria României. Veacul XV. A. Moldova*, București 1954, II, p. 93, doc. nr. 91, 4 aprilie 1488.

³⁶ „Revue des Études islamiques”, 1969/2, p. 238.

³⁷ Întrucît regulamentul pentru pescuit din 1484 precizează că un car putea duce patru butoaie de pește (*ibidem* p. 239) iar carul transporta 444, 850 kg (D. Mioc, N. Stoicescu, *Măsurile medievale de greutate din Țara Românească. Instrumente de măsurat capacitatea și greutatea* în „Studii, Revistă de Istorie”, XVII, 1, București 1964, p. 89) rezultă că butoiul de pește trebuia să cîntărească 111, 212 kg. Cf. calculul făcut de N. Beldiceanu în „Revue des études islamiques” 1968/2, p. 255 și n. 8.

³⁸ *Ibidem* p. 238 art. 3.

³⁹ *Ibidem* p. 238 art. 4.

⁴⁰ I. Bogdan, P. P. Panaitescu, *Cronicele slavo-romine din secolele XV-XVI*, București 1959, p. 64.

⁴¹ „Revue des Études islamiques” 1968/2, p. 238 art. 4.

se referă de sigur în primul rând la sturioni sau acipenseri al cărui pescuit avea loc toamna când se ridicau pe Dunăre în sus pentru a-și căuta loc de iernat⁴² și primăvara când se întorceau în larg.

Pe baza acestor date noi ce lipsesc în izvoarele noastre interne, se explica cantitățile exportate de Ștefan cel Mare, care trimetea spre vânzare peste hotare la Liiov, un produs atât de căutat cum erau peștii, îndeosebi sturionii⁴³. Se explică deasemeni cantitățile însemnate de pește acordate de domnii Moldovei mănăstirii Neamț ce primea, în 1446, de la Ștefan al II-lea două măji, adică două care de pește pe an⁴⁴, iar de la Ștefan cel Mare, în 1470, trei care de pește de la gurile Dunării⁴⁵.

În afară de dijmă și de cantitățile suplimentare obținute de la pescarii din Deltă, domnia încasa vama (gümrük) în valoare de 3 aspri⁴⁶ de butoiul de pește. Era plătită de cumpărător care mai dădea și 1 aspru la patru butoaie ca drept al secretariatului (resm-i kitabet)⁴⁷.

Aceste dispoziții în vigoare în vremea stăpînirii Moldovei în Deltă, au fost bine cunoscute de cuceritorul otoman care le-a menținut potrivit sistemului aplicat de înaintașii săi de a păstra legislația și obiceiurile din teritoriile cucerite atât în Europa⁴⁸ cât și în Asia și în Africa⁴⁹.

⁴² L. F. Marsigli, *Danubius Pannonico-Mysicus*, IV, Hagae, Amsterdami, 1726, p. 32.

⁴³ N. Iorga, *Studii și documente cu privire la istoria românilor*, vol. XXIII, București 1913, p. 306, doc. XLVI, 4 martie 1472, doc. XLVII, 4 martie 1472 ; p. 307, doc. LI, 4 martie 1473, p. 308—309, doc. LII, 14 martie 1473.

⁴⁴ M. Costăchescu, *Documente moldovenesti înainte de Ștefan cel Mare*, II, p. 244—245, 19 februarie 1446.

⁴⁵ I. Bogdan, *Documentele lui Ștefan cel Mare*, I, p. 143—144, 1 aprilie 1470.

⁴⁶ Aspru (de gr. ἀσπρον) era o monetă de argint otomană, cunoscută și sub numele de „akke”. Ali, *Le prime monete ed i primi aspri dell'Impero ottomano* în „Revista italiana de numismatica, XXXIX, 1921, p. 77—93. Cf. și articolul lui H. Bowen în *Encyclopédie de l'Islam*, ed. II-a, Leiden, 1958, I, p. 328—329 sub voce. Aspri circulau și în Moldova. *Documente privind istoria României. Veacul XV.A. Moldova*, I, 382, nr. 453, 13 septembrie 1471 ; I. Bogdan, *op. cit.* II, p. 364—366 ; Th. Holban, *Acte politice* în „Revista Istorică” XX, 7—9, București 1934, p. 260). Potrivit emisiunii din 1481—1482 (886 H.), asprul cîntărea 0,75 grame de argint, întrucît s-au bătut 420.5 aspri pentru 100 dirhem de argint. M. Akdağ, *Osmanlı İmparatorluğunun kuruluş ve inkişaf devrinde Türkiyenin, iktisadi vaziyeti* (Situație economică în Turcia în timpul întemeierii și creșterii puterii otomane) în „Belleten” XIII, 51, Istanbul 1949, p. 517—518.

⁴⁷ Cf regulamentul pentru bağ (taxă de vânzare pe piață) și vamă percepute în cetatea Kili, editat de N. Beldiceanu în „Revue des Études islamiques” 1968/2, p. 234 art. 2 (22/23 august 1484).

⁴⁸ N. Beldiceanu *Actes des premiers sultans* II, p. 10—45, 53—66 doc. nr. 22) a dovedit că legile miniere sîrbești au fost integrate în legislația minieră otomană. Iar Ö. L. Barkan (*XV ve XVI-inci asırlarda osmanlı imparatorluğunda zirai ekonominin kukukü ve mali esasları* (Bazele juridice și financiare ale economiei agrare în Imperiul Otoman în secolele XV și XVI), Istanbul 1945, p. 318, 320, 323) a arătat că sultanii au procedat tot astfel în teritoriile anexate după bătălia de la Mohács.

⁴⁹ Ö. L. Barkan a dovedit că legile lui Uzun Hasan (*op. cit.* p. 130—139, 145—148, 170—171) și ale sultanului mameluc Kai-bay (1468—1495) (*ibidem* p. 200—203) au fost menținute de sultanii otomani.

În dorința sa de a se continua, fără nici o întrerupere, activitatea economică la Eski Kili, care nu era numai un important centru de schimb ci și un vad sau o cherhanea vestită, Baiazid al II-lea confirmă, prin regulamentul din august 1484, obiceiurile locale privind pescuitul. Menține, în primul rînd, dreptul de posesiune (tasarruf) al pescarilor rămași pe loc⁵⁰, indiferent de naționalitatea lor. Păstrează vechea rînduială cu privire la dijma din pește (balik 'öşri) prelevată în folosul statului și care exista și în legislația otomană, făcînd parte din categoria taxelor cutumiare (rusum-i 'örfiyye)⁵¹ ce puteau fi percepute în natură sau în bani și arendate în caz de nevoie. Menține deasemeni dispoziția moldovenească privitoare la predarea, către beylik, a cantității de o sută de butoaie de pește pe an⁵². Dar dispune ca și partea pircălabilor (dizdar) să revină de acum înainte tot beylicului adică tezaurului imperial, urmînd ca contravaloarea celor patru butoaie de pește să fie vărsată arendașilor dreptului de pescuit (sahib)⁵³ în brațele și girlele Dunării. Sultanul menține și vechiul obicei moldovean potrivit căruia pescarii dădeau trei care de pește pe an, unul primăvara și două toamna, substituindu-se în drepturi domnului Moldovei⁵⁴. Își atribuie și cantitățile de pește care reveneau arendașilor, și anume cîte un pește de fiecare pescuit⁵⁵ precum și dreptul secretariatului (kitab et resmî)⁵⁶. Potrivit unei tradiții moștenite de la înaintașii săi⁵⁷ sultanul Baiazid al II-lea a păstrat deci și în domeniul pescuitului sistemul de impunere fiscală locală, adaptîndu-l în interesul fiscului otoman. Astfel sultanul nu se mulțumește numai cu dijma care se percepea și în alte porturi dunărene⁵⁸ și nici cu celelalte drepturi (rusum) ale domniei, ci atribuie tezaurului otoman cantitățile de care dispuneau atît pircălabii și agenții administrației portuare, cît și arendașii dreptului de pescuit în brațele Dunării și în girlele din Delta.

Întemeindu-se pe o veche dispoziție (ber karar-i sabik)⁵⁹ în vigoare în Imperiul otoman, sultanul își rezervă dijma ('öşr) din peștele uscat

⁵¹ B. Cvetkova, *Извзгредни и државни повинностия въ българските земи под турска власт*, Sofia, 1968.

⁵² „Revue des Études islamiques“ 1968/2, p. 238 art. 4.

⁵³ *Ibidem loc. cit.*

⁵⁴ *Ibidem* p. 239 art. 5.

⁵⁵ *Ibidem* p. 238 art. 3.

⁵⁶ Cf regulamentul pentru bağ și vamă la Eski Kili, *Ibidem*, p. 236 art. 13.

⁵⁷ Legislația otomană menționează existența unor „vechi obiceiuri“ sau a „unei legi vechi“ (adet-i kadimesi üzere. kanun-i kadimesi üzere). Cf. Ö. L. Barkan, *op. cit.*, p. 270.

⁵⁸ Pentru dijma din peștele prins în porturile dunărene în valoare de un sfert din pescuit cf. Bibl. Nat. Paris, Fond Turc 85, f. 276 r și 277 v apud B. Cvetkova, *Le régime de certains ports dans les terres balkaniques aux XV-e et XVI-e siècles* în „Revue d'histoire économique et sociale“ 1967, nr. 1, p. 38, n. 36. Pentru dijma din peștele prins de locuitorii din Kaluğibazari (Călărași) cf. Irène Beldiceanu-Steinherr și N. Beldiceanu, *Acte du règne de Selim I concernant quelques échelles danubiennes de Valachie, de Bulgarie et de Dobroudja* în „Südost Forschungen“ 1964, p. 104, art. 19.

⁵⁹ N. Beldiceanu, *Actes des premiers sultans*, II, p. 42, nr. 2.

prins în alte ape din Deltă⁶⁰, adică în girle sau în ghioluri, și care era încasată în trecut de domnie⁶¹.

Iar printr-un alt regulament, editat tot la 22/23 august 1484 privitor la vamă (gümrük) și la taxa bağ⁶², percepută la Eski Kili, Bayazid al II-lea ordonă să se ia dijma și din produsele piscicole⁶³. Printre acestea figurează în primul rând icrele scoase din sturioni și pregătite⁶⁴ în importantul centru pescăresc situat de solul polon Andrei Taranowski⁶⁵ la un sfert de zi de cetatea Eski Kili, iar de călugărul italian Niccolo Barsi la o milă⁶⁶, adică la 5 sau 6 km⁶⁷. Aceste icre „minunate“⁶⁸ după aprecierea lui Barsi, ce formau bogăția pescuitului încă din 1446⁶⁹, erau foarte căutate în Peninsula Balcanică și în toate țările ortodoxe mai ales în timpul posturilor religioase, precum și în Polonia și Ungaria⁷¹. Se mai lua dijma și din celelalte produse ca untura de pește, beșica inotătoare (balik karin) și cleiul de morun (ichticol)⁷², folosit la limpezirea vinului⁷³.

Un venit însemnat revenea fiscului otoman din vânzarea peștelui sărat la cherhaneaua din Eski Kili ce forma grosul exportului.

Potrivit regulamentului privitor la vamă și bağ — ce corespunde cu „vama cea mică“ din Moldova — vânzătorul dădea numai dijma.

⁶⁰ Călugărul iezuit Giulio Mancinelli scria prin 1582—1586 că „la gura Dunării, ici și colo, se găesc lemne“ ca niste „furci pline cu carne de morun uscată“. Hurmuzaki-Iorga, *Documente*, XI, p. 116.

⁶¹ „Revue des Études islamiques“ 1968/2, p. 239, art. 6.

⁶² Taxa bağ corespundea cu darea plătită în Moldova la locul de desfacere a mărfii sub numele de „vama cea mică“. Cf. I. Bogdan, *Documentele lui Ștefan cel Mare*, II, p. 64, ianuar 1495.

⁶³ „Revue des Études islamiques“ 1968/2, p. 236, art. 8.

⁶⁴ Negustorul englez John Newberie dă în 1575 descrierea cea mai completă a pregătirii icrelor. După ce erau scoase din pești, icrele se scurgeau de sânge și se sărau timp de trei zile într-un hîrdău cu fundul găurit; apoi se spălau și se puneau încă trei zile în butoaie cu o mică scurgere. Icrele se tescuiau în aceste butoaie „prin călcare cu picioarele curate“, iar după alte trei zile, se puneau funduri noi la butoaie. *S. Purchas his Pilgrims*, vol. VIII, Glasgow 1905, p. 479. Și Paul de Alep dă unele amănunte asupra preparării icrelor tescuite „între două blănuri cu pietroaie mari deasupra“. *Bibl. Acad. RSR Arh.* 638, fot. mss arab 295.1.

⁶⁵ A. Taranowski, *Beschreibung einer Reyse ... gen Constantinopel* în Hurmuzaki-Iorga, *Documente*, XI, p. 79, doc nr. CXXIII.

⁶⁶ ed. C. C. Giurescu p. 40.

⁶⁷ Vezi discuția asupra localizării la C. C. Giurescu, *Istoria pescuitului și a pisciculturii în România* p. 90.

⁶⁸ „Buonissimo caviale“ spune N. Barsi, *ed. cit.*, p. 40.

⁶⁹ M. Costăchescu, *Documentele moldovenești înainte de Ștefan cel Mare*, II, p. 244—245, 19 februar 1446.

⁷⁰ Cf. relația lui François de Pavie, baron de Fourquevaux, din 1585 în N. Iorga, *Acte și fragmente cu privire la istoria românilor*, I, București 1895, p. 34.

⁷¹ N. Barsi ed. C. C. Giurescu *loc. cit.*

⁷² „Revue des Études islamiques“ 1968/2, p. 236 art. 8.

⁷³ L. F. Marsigli, *op. cit.*, IV p. 33—34; Gr. Antipa, *Pescăria și pescuitul în România*, București 1916, p. 372—373, 711.

⁷³ bis în special morun sărat (morone salze, morona in salamora, morenela) Veneția, Archivio di Stato, Ducali e lettere ricevute, quaderno p. 48.

Dintr-un al treilea regulament edictat tot atunci de Bayazid al II-lea rezultă că încasarea dijmei din pește (balik 'öşri) și a taxelor percepute la schelă și la vamă era încredințată agentului eminului de la Eski Kili⁷⁵. Acesta urma să fie vigilent în descoperirea evaziunilor fiscale pentru ca miriul care primea cea mai mare parte din taxe să nu fie păgubit.

După predarea dijmei și achitarea celorlalte drepturi (rusum), pescarii erau liberi să-și vîndă peștele, fiind scutiți de orice obligație față de comandantul (dizdar) cetății și chiar de kapudanul de la Eski Kili⁷⁶. Este o dispoziție luată în folosul pescarilor din Deltă pe care sultanul caută să-i ocrotească de pretențiile dregătorilor săi.

Măsurile acestea prin care administrația otomană încerca să pună de acord vechile dispoziții de pe vremea domnilor Moldovei cu interesele fiscului otoman, au mai suferit unele modificări la începutul secolului al XVI-lea.

Raportul kadiului din Akčekazanlik (Kazanlik)⁷⁷, întemeiat pe dispozițiile fiscale extrase dintr-un registru vamal care poartă data de 15 aprilie 1520, arată că dijma din peștele sărat la gurile Dunării, în lacuri și în schelele dunărene continua să fie percepută în folosul statului otoman⁷⁸. Dar, pentru a stimula pescuitul, este redusă la jumătate din valoarea ei inițială.

Potrivit aceleiași dispoziții, fiscul reținea o treime din peștele proaspăt prins în talienele⁷⁹ ridicate în brațele Dunării⁸⁰. Nu se specifică încă dacă măsura aceasta se aplica și în Deltă. Este totuși probabil să se fi extins și aci regimul din porturile dunărene Silistra și Vidin unde eminii administrației portuare rețineau un sfert din produsul pescuitului în folosul statului⁸¹. Presupunem că era o compen-

⁷⁵ „Revue des Études islamiques“ 1968/2, p. 240 art. 5.

⁷⁶ *Ibidem* p. 241 art. 9. Kapudanul care supraveghea atit recrutarea echipajelor vaselor cit și disciplina, percepea de obicei taxele din pești prinși. N. Beldiceanu, *Code de lois coutumières de Mehmed II: kitâb-i qavânin-i 'örfiyye 'osmâni*, Wiesbaden 1967, f. 19 r-v.

⁷⁷ în Bulgaria, la sud de munții Balcani.

⁷⁸ I. Beldiceanu-Steinherr, N. Beldiceanu, *op. cit.*, p. 98, art. 3.

⁷⁹ Talianul (de la termenul grec ἀλιεύματα) (H. și R. Kahane — A. Tietze, *The lingua franca in the Levant. Turkish Nautical Terms of Italian and Greek Origin*, Urbana, 1958, p. 477—481) era o capcană foarte mare din plase fixate pe pari sau stâlpi. Cf. descrierea lor la Gr. Antipa, *op. cit.* p. 419—424. Pescuitul mare se făcea numai cu talianul (*Ibidem* p. 684). Menționăm că lucrarea lui K. Devedjian, *Pêches et pêcheries en Turquie*, Constantinople 1926 nu ne-a fost accesibilă.

⁸⁰ Cf. raportul kadiului din Akčekazanlik în *Südöst Forschungen*, 1964, p. 107, art. 24 c. Și la Brăila (Ibra'il) vamesii turci au încercat în mod abusiv să ia de la pescari o dijma de o treime din peștele prins la gardurile din „baltă“ ridicate de „necredincioși“ adică de români în nouă locuri între cele două brațe ale Dunării“. Au trebuit însă să renunțe intrucît „locul se afla într-o țară necredincioasă“ (*Ibidem* p. 102—103, art. 15).

⁸¹ *Bibl. Nat Paris*, Fond turc anc. 85, f. 107 r, 113 v apud B. Cvetkova, *op. cit.* p. 38 n. 35. Ö. L. Barkan, *op. cit.*, p. 278; J. von Hammer, *op. cit.*, I, p. 292, (kanunname pentru Silistra), p. 315—316 (kanunname pentru Vidin).

sație pentru încetarea pescuitului în regiunea Oblucița⁸². În schimb sultanul pare să fi renunțat la drepturile (rusum) moștenite de la domnia Moldovei, întrucît acestea nu mai sînt menționate în regulamentul vamal din secolul al XVI-lea publicat de Hadiye Tuncer⁸³ pentru cetatea Kili.

Pentru a împiedica vînzarea lor clandestină, Selim I (1512—1520) a reluat o veche dispoziție din regulamentul lui Mehmed al II-lea pentru pescuitul în Bosfor ce interzicea vînzarea peștelui fără a fi fost văzut în prealabil de amil⁸⁴ și de emin⁸⁵ și înregistrat de kadiu. Potrivit acestui precedent, pescarii din Deltă erau ținuți să vîndă peștii prinși de ei numai cu învoirea eminului, kadiul fiind însărcinat cu înscrierea lor în registru⁸⁶.

Cînd nevoile financiare ale statului o cereau, dreptul la pescuitul în Deltă era dat în arendă potrivit sistemului „iltizam” ce nu era bazat pe o regulă generală. Iar pentru a intensifica exploatarea pescăriilor din Deltă, sultanii au luat măsuri de populare a acestei regiuni. Dat fiind că în Imperiul otoman populația era considerată ca o turmă (ra'ya) de la care trebuia să se obțină maximul de profit, sultanul Bayazid al II-lea a ordonat înainte de 1491 deportarea (sürgün)⁸⁷ la Eski Kili a unor pescari originari din Silistra și din ținutul învecinat precum și din alte locuri⁸⁸ pentru a pune în valoare talienele din Deltă.

Pescarii aceștia erau creștini, supuși plății haraciului⁸⁹ (kharğüzar) pe care-l încasa în fiecare an kadiul din Eski Kili și eminul

⁸² Cf. reproducerea unui document în slavă veche promulgat de Selim I la 25 ianuarie 1512 apud M. Guboglu, *Despre materialele arhivistice otomane din Turcia și importanța lor pentru istoria Țărilor Române* în „Revista Arhivelor”, IX, 2, București 1966, p. 193. Pentru datarea exactă a acestui document cf. N. Beldiceanu, *Kilia et Cetatea Albă à travers les documents otomans* p. 222, nr. 4.

⁸³ Hadiye Tuncer, *Osmanlı imparatorluğunda toprak kukuku, arazi kanunlari ve kanun acikmalari*. (Dreptul pămîntului în Imperiul otoman, legile agrare și explicarea lor), Ankara, 1962, p. 193 menționează numai vama pentru peștele vîndut la Kili.

⁸⁴ Amilul era arendașul bunurilor statului sau al impozitelor pe o perioadă de timp determinată. Cf. art. lui Weil în *Encyclopédie de l'Islam*, ed. II-a, Leiden 1958, I, p. 447—448.

⁸⁵ N. Beldiceanu, *Les Actes des premiers sultans*, I, p. 124, doc. nr. 4 (după 29 mai 1453).

⁸⁶ Cf. raportul kadiului din Akçekazanlik în „Südost Forschungen”, 1964, p. 99, art. 5.

⁸⁷ În Imperiul otoman, deportările erau folosite ca metodă de populare și de colonizare a ținuturilor cucerite. Cf. Ö. L. Barkan, *Les déportations comme méthode de peuplement et de colonisation dans l'Empire Ottoman*, extrait de la „Revue de la Faculté des sciences économiques de l'université d'Istanbul”, XI, 1935, nr. 1—4, p. 20 și urm.

⁸⁸ Ö. L. Barkan, *894 (1488—1489) yılı cizyesinin tahsilâline âit muhasebe bilânçolari* (Bilanțuri despre încasarea gîziei în anul 894 (1488—1489) în „Belgeler” I/1, Ankara 1964, p. 41.

⁸⁹ Haraciul (kharadj) sau ğiziye era o taxă personală la care erau impuși toți supușii nemusulmani din Imperiul otoman, conform prescripțiilor șeriatalui. Cf. A. Inan, *Aperçu général sur l'histoire économique spécialement en Turquie*, Istanbul 1941, p. 24. J. von Hammer, op. cit. p. 212.

acestui, după cum rezultă dintr-un firman promulgat la 8 aprilie 1491⁹⁰. Nu cunoaştem numărul lor şi nici acela al pescarilor rămaşi pe loc în Deltă. Ştim numai că prin 1658—1659, când Evliya Celebi vizita pescăriile de la Eski Kili, administratorul turc local (emin) care luase cu arendă (mukataa) pescuitul în Dunăre⁹¹, dispunea de 300 de pescari şi raiyele⁹² care privegheau la stăvilar.

Cu privire la naţionalitatea pescarilor stabiliţi, cu voia sau fără voia lor, în regiunea Deltei, se pot face unele deducţii pe baza însemnărilor relative la dijma din peşte, livrată de amilul din Eski Kili în intervalul dintre 5 februarie şi 4 martie 1505 (23 ramazan-6 zilkade 910 H.)⁹³. Nume ca Baçura (Paciurea), Bogdan, Kozma (Cosma), Istefan (Ştefan), Mihne (Mihnea), Mihal (Mihail), Nedelko (Nedelcu), Petre şi Petruz (Petruş) din Brăila dovedesc persistenţa elementului românesc în Deltă. Şi numele corupte Istiko (Staicu) şi Vavil (Vasile) s-ar putea referi tot la români.

Apar şi nume autentic turceşti ca Iskender, Ine han, Yunus, nume cu consonanţă turcă ca de pildă Kirane, nume slave ca Yovan şi un nume de Țigan Kara oglan.

Această varietate de nume corespunde lumii amestecate de la Eski Kili, unde Românii trăiau alături de turcii colonizaţi de sultani, alături de greci descendenţi ai locuitorilor din vechile cetăţi elenice şi de slavi de tot felul.

Apar şi ostaşi turci⁹⁴, ieniceri şi azapi din garnizoana cetăţii (merd-i kal'a) ce număra, în 1485—86, 396 de oameni⁹⁵ dintre care unii se îndeletniceau cu pescuitul pentru a-şi spori cîştigurile.

Însemnările amilului din Eski Kili arată că în Deltă se pescuiau în primul rînd sturioni, anume moruni (murăne) din care s-au dat dijmă în timp de o lună circa 282 peşti. Urmează apoi crapii, ce minunau pe călătorii străini prin dulceaţa cărnii precum şi prin dimensiunile lor neobişnuite⁹⁶, din care fiscul otoman a luat dijmă 208 peşti. Se mai pescuiau somni, scrumbii şi alte varietăţi de peşte. În total, în intervalul dintre 5 februarie şi 4 martie 1505, fiscul a luat

⁹⁰ Cf. „Belgeler“ I, I, 1964, p. 41.

⁹¹ Evliya Celebi, *Seyahet-name*, ed. Neğib Asim, Istanbul 1314—1315 H (1896—1897), V, p. 222.

⁹² *Ibidem* V, p. 223.

⁹³ Defter-i dalyan-i kala'a-i Kili'an tahvil-i Kosta al-'amil fi şa'ban sene 910. (Însemnarea talianelor cetăţii Kili din îndatorirea incasatorului Kosta, început la 17 ianuarie 1505) la L. Fekete, *Die Siyaqat-Schrift in der türkischen Finanzverwaltung*, I, Budapesta 1955, p. 138—145.

⁹⁴ *Ibidem* p. 138 şi urm.

⁹⁵ Başvekalet Arşivi, Istanbul, fond. K. Kepecioğlu, registru nr. 1/4725 din 893 H (1487—88) apud N. Beldiceanu în „Revue des Études islamiques“ 1968/2, p. 220—221, n. 1.

⁹⁶ Crapii de Dunăre depăseau greutatea de 80 de libre (circa 30 kg). Cf. Franco Sivori în Ştefan Pascu, *Petru Cercel şi Ţara Românească la sfîrşitul secolului XVI*, Sibiu 1944, p. 177. În 1957—1958, călătorul olandez Van Does (Dousa) a văzut la Ismail un soiu mare de crap (cyprinus) „uşor de recunoscut prin pîntecele lui nemăsurat“. Se găsea din belşug, fiind „foarte pretuit“. G. Dousae *De itinere suo Constantinopolitano epistola*, Lugdunum Batavorum (Leyden) 1950, p. 18.

ca dijmă 544 pești deși nu s-a prins nimic în zilele de 17—21 martie (12—16 șavval) și de 26—28 martie (21—23 șavval). Cifrele acestea sînt confirmate de Paul de Alep care arată cu prilejul trecerii sale prin Eski Kili în toamna anului 1658 că în perioadele de pescuit îmbelșugate ca cea din 1652—1653 se prindea de la începutul lunii septembrie (Ilul) pînă la începutul postului Crăciunului între 400 și 700 de moruni⁹⁷.

În însemnările amilului se indică și prețul peștilor dați ca dijmă. Astfel, în 1505, 24 moruni erau evaluați la suma de 240 aspri, deci 10 aspri morunul⁹⁸, pe cînd în 1587 călătorul francez François de Pavie baron de Fourquevaux, plătește la gurile Dunării mai puțin de 3 soli (souls) pentru un morun atît de mare încît abia putea fi încărcat pe un catîr⁹⁹. În 1633, Niccolo Barsi da Lucca, trecînd pe la cherhaneaua din Eski Kili plătește 4 aspri pentru un morun de 30 de libbre¹⁰⁰ (circa 8 kg) iar Cornelio Magni notează, în vara anului 1672, că a dat 30 de aspri pe doi sturioni de cîte 80 de libre¹⁰¹. Din însemnările amilului din Kili, confirmate de datele transmise de călătorii străini, rezultă că prețul crapului varia între un aspru și 2 aspri¹⁰². Aceste prețuri, atît de ieftine, se explică prin marele belșug de pește, atestat de acelaș Niccolo Barsi, care afirmă cu oarecare exagerare că nu e dimineată în care să nu se aducă pe mal o mie pînă la două mii de moruni și sturioni de tot felul. Cînd producția de pescuit era mai slabă, se înregistra o tendință de urcare a prețurilor.

Peștii erau prinși în taliene pentru a căror construire și exploatare fuseseră aduși pescari din Silistra¹⁰³ unde modul acesta de pescuit era practicat curent. Potrivit relațiilor călătorilor orientali Paul de Alep și Evliya Celebi, talienele se refăceau în fiecare an de populația locală, căci în vremea desghețului, Dunărea revărsîndu-se, le-ar fi distrus. Astfel în fiecare primăvară se înfigeau în albia Dunării pari sau stîlpi, formînd baraje în lungime de 70—80 arșini (44,59 m), făcuți din copacii de pe dealurile Isacei¹⁰⁴ sau din pădurile din jurul Galaților¹⁰⁵. La Eski Kile, parii, în număr de 12 000 — ce costau cîte

⁹⁷ Paul de Alep. Fot. mss arab în Bibl. Acad. RSR Arh 638 f. 294/II. Carlo Magno (*Quanto di piu curioso...*, Roma 1679, p. 329—330) și Jean Baptiste Tavernier (*Les six voyages*, Paris 1676—1677, I, p. 415) arată că la Eski Kili se pescuiau cei mai mulți moruni ale căror icre se pregăteau tescuite sau moi.

⁹⁸ L. Fekete, *op. cit.*, p. 144, 145.

⁹⁹ Fourquevaux explică acest preț derisoriu prin faptul că în valea Dunării locuitorii prindeau morunii numai pentru a le lua icrele. N. Iorga, *Acte și Fragmente*, I, p. 34.

¹⁰⁰ Nicolò Barsi, ed. C. C. Giurescu p. 40.

¹⁰¹ C. Magni, *op. cit.*, p. 329—330.

¹⁰² L. Fekete, *op. cit.*, p. 138, 140, 141. Din tabloul alcătuit de N. Beldiceanu (*Les Actes des premiers sultans* II, p. 172) rezultă că în 1488 se putea cumpăra cu un aspru un crap de 1,411 kg.

¹⁰³ Cf. firmanul publicat de Ö. L. Barkan în „Belgeler“ I/1, Ankara, 1964, p. 41.

¹⁰⁴ Paul de Alep. Fot. mss arab în Bibl. Acad. RSR Arh. 638, f. 284/II.

¹⁰⁵ Evliya Celebi, *op. cit.*, III, p. 30.

o mie de osmani¹⁰⁶ (aspri) bucata¹⁰⁷ — erau așezați de raiele în șir, unul lângă altul, fiind înfipti în fundul apei, începînd de pe malurile Dunării spre mijlocul ei¹⁰⁸.

De pari se prindeau cu ajutorul unor lemne lungi și bifurcate, împletituri din curpeni de viță, iar atunci cînd plasele acestea se ridicau la suprafața apei, Dunărea căpăta aspectul unei ape împinzită de plase și de rogojini prin care nu se putea strecura „nici măcar un pește de o palmă“¹⁰⁹. La mijlocul apei se lăsa o deschizătură de vreo 20 de pari sau stîlpi pentru trecerea corăbiilor. În partea interioară a stăvilărilor, în „mijlocul Dunării, se făcea din pari de lemn o casă mică¹¹⁰ sau o construcție cu mai multe odăi și cu o cafenea, avînd ferestre la ușa stăvilărilor¹¹¹. Era înconjurată de un canal îngust spre care vârtejul apei mîna peștii. Aceștia, odată prinși în capcană, era loviți cu sulitele de pescarii și oamenii eminelui.

Barajele de la Eski Kili — care au ajuns să comporte pe la mijlocul secolului al XVII-lea 14 taliene — se instalau îndată după desghețul de primăvară. Ele nu se ridicau decît după 7—8 luni, cînd venea vremea rea, — parii fiind depozitați pe tîrm unde i-a văzut Evliya Celebi¹¹². În acea vreme, stăvilarele costau o sută de pungi¹¹³.

Se mai prindeau pești și iarna, în copcile făcute în ghiață, scoțîndu-se moruni și nisetrii în greutate de pînă la 100 ocale¹¹⁴.

Peștii cei mari, moruni de 10—15 brațe și nisetrii de 5 și 8 brațe, prinși în taliene, erau spintecați de se roșeau apele Dunării¹¹⁵. Apoi erau încărcăți în caice și duși slujbașului-vameș însărcinat cu strîngerea venitului provenit din moruni și icre, — acestea din urmă fiind luate de emin¹¹⁶. Apoi erau puși la sărat pentru a fi vînduți în localitate sau în străinătate. Secretarul lui Petru Cercel, Franco-Sivori, arată că morunii prinși în Dunăre erau tăiați în lung, în patru sfer-turi. Apoi se sărau și se puneau la afumat de ieșeau“ tot atît de

¹⁰⁶ Denumirea de „akçe osmani“ sau „osmani“, dată primei monete otomane bătută de Orkhan în 1327 a început să fie înlocuită în timpul domniei lui Selim I (1481—1512) prin cea de akçe (Vezi mai sus n. 46). Sub domniile lui Murad IV (1623—1640), Ibrahim I (1640—1648) și Mehmed IV (1648—1687), titlul a scăzut la 70% și apoi la 50%, iar greutatea inițială de 6 kirat s-a redus în a doua jumătate a secolului al XVI-lea, ajungînd în primul sfert al veacului al XVII-lea la 1 1/2 kirat. Cf. art. lui H. Bowen în *Encyclopédie de l'Islam*, ed. II-a, I, p. 228—229.

¹⁰⁷ Paul de Alep, Fot. mss. arab în Bibl. Acad. RSR Arh. 683, f. 284/II.

¹⁰⁸ Evliya Celebi, *op. cit.*, V, p. 222.

¹⁰⁹ *Ibidem*, V, p. 223. Evliya Celebi arată că „la o adincime pînă la briul omului „erau așezate în partea anterioară a stîlpilor și plaselor“ „niște cuști împletite de mărimea a 5 covoare“.

¹¹⁰ Paul de Alep, Fot. mss arab în Bibl. Acad. RSR Arh. 683, f. 284/I.

¹¹¹ Evliya Celebi, *op. cit.*, V, p. 223.

¹¹² *Ibidem* V, p. 222.

¹¹³ *Ibidem*, V, p. 223.

¹¹⁴ *Ibidem*, III, p. 339.

¹¹⁵ *Ibidem*, V, p. 223.

¹¹⁶ Paul de Alep (Fot. mss arab în Bibl. Acad. RSR Arh. 638 f. 294/II) arată că icrele negre erau mai ieftine la Kili decît la Galați.

buni și gustoși ca șunca¹¹⁷. Rezultă deci că pregătirea batogului era cunoscută la sfârșitul veacului al XVI-lea.

Peștii sărați la cherhaneaua din Eski Kili erau puși în butoaie și trimiși cu vasele pe Dunăre¹¹⁸, la Constanța și la Varna. Aici erau încărcăți pe corăbii și duși la Constantinopol¹¹⁹ și de acolo la Ragusa sau la Ancona¹²⁰.

Prezența la Eski Kili a numeroși negustori din Imperiul Otoman, din Polonia, Ungaria și din alte țări, veniți pentru a cumpăra pește „cu bani de aur”, este atestată atit de Evliya Celebi¹²¹ cit și de Niccolò Barsi care a văzut aci negustori raguzani ce se îndeletniceau cu săratul și exportul sturionilor în porturile Mării Adriatice¹²². Datorită acestui comerț intens, arendașul turc al pescuitului în Dunăre încasa, din exploatarea talienelor, pînă la 500 de pungi egiptene pe an¹²³. După ce achita cele o sută de pungi ce reprezentau cheltuiala stăvilarelor și apoi lefurile neferilor, îi mai rămînea un cîștig de 150—200 pungi pe an, în pofida ieftinătății prețurilor, influențate vădit de belșugul de pește¹²⁴. Căci în veacurile de care ne ocupăm, importanța pescuitului era deosebită, intrucît peștii constituiau principalul aliment al populației din Delta și valea Dunării și tainul ostașilor din garnizoanele cetăților Oceakov, Akkerman, Ismail, Brăila, Isaccea și Tulcea¹²⁵. Erau și o însemnată marfă de export mai ales în țările ortodoxe unde posturile ocupau o bună parte din an.

* * *

Din analiza materialului cercetat rezultă că :

1 — Regimul pescuitului și impunerea sa fiscală a ocupat un loc însemnat în reglementarea statutului portuar al cetății Eski Kili în vremea ocupației otomane.

2 — Pentru a repune în stare de exploatare pescăriile din Deltă, îndată după cucerire, Bayazid II a menținut normele administrației moldovene date la iveală de regulamentul otoman din august 1484, adaptîndu-le la regimul fiscal otoman.

¹¹³ Fr. Sivori, ed. St. Pascu, p. 177.

¹¹⁸ La Vidin peștele sărat provenit de la gurile Dunării plătea 5% vamă (gümrük). Bibl. Nat. Paris, Fond turc nr. 85, f. 107 v—109 r. 111 r apud B. Cvetkova, *op. cit.*, p. 36, n. 25.

¹¹⁹ Paul de Alep. Fot. mss arab în Bibl. Acad. RSR Arh. 638, f. 284/II.

¹¹⁷ Fr. Sivori, ed. St. Pascu, p. 177.

¹²¹ Evliya Celebi, *op. cit.*, V, p. 223.

¹²² Niccolò Barsi, ed. C. C. Giurescu, p. 40.

¹²³ Evliya Celebi, *op. cit.*, V, p. 223.

¹²⁴ G. Dousa, *op. cit.*, p. 17.

¹²⁵ Evliya Celebi (*op. cit.*, V, p. 222) arată că ostașii din garnizoanele acestor cetăți primeau pește sărat de la emin care lua de la ei o dovadă pe care o prezenta în caz de nevoie defterdarului, păstrînd restul produselor piscicole. Cînd rezultatul pescuitului era slab, ostașii din cetățile menționate arestau pe emin, silindu-l să le plătească aceleași solde. În asemenea cazuri, eminul arendaș suferea pierderi (*Ibidem*, V, p. 223).

3 — Spre a da o dezvoltare mai mare pescuitului în Deltă, Bayazid al II-lea a luat măsuri de populare a acestei regiuni, deportînd și colonizînd pescari creștini din ținuturile Dunărene, îndeosebi de la Silistra.

4 — Populația Deltei era alcătuită în vremea stăpînirii moldovene în majoritate din români, pe lîngă care apar unguri sau mai probabil ungureni, adică ardeleni, și cîțiva greci. După cucerirea otomană și instalarea unei garnizoane turce la Eski Kili, apăr, alături de românii localnici sau veniți de la Brăila, — și pescari turci și ostași turci, ieniceri și azapi, care se îndeletniceau cu pescuitul.

5 — Pentru a asigura fiscului otoman veniturile importante provenite din pescuit, sultanii au interzis vînzarea peștelui fără aprobarea eminelui local și au rezervat miri-ului o treime din peștii prinși în talienele construite în brațele Dunării.

6 — Spre a face față nevoilor financiare ale statului, administrația otomană a aplicat, și la pescuitul în Deltă, sistemul concesiunii în arendă (mukata'a), — eminel din Eski Kili fiind obligat să acopere cheltuielile impuse de instalarea și păzirea talienelor.

7 — Comerțul cu pește și cu produsele pescărești — în primul rînd cu icrele pregătite în cherhanalele din Deltă — a avut un rol important în cadrul Imperiului otoman, atît pentru aprovizionarea Constantinopolului și unor centre din Peninsula Balcanică, cit mai ales pentru exportul în diferite țări ca Polonia, Ungaria și Italia.

Importanța veniturilor realizate de fiscul otoman explică continuitatea și dezvoltarea exploatării pescuitului în Delta Dunării în vremea stăpînirii turcești, — fapt confirmat atît de regulamentele, firmele și registrele de socoteli turcești cît și de relațiile călătorilor străini, veniți pe aceste meleaguri atît din Orient cît și din Occident.

LA PÊCHE DANS LE DELTA DU DANUBE AU TEMPS DE LA DOMINATION OTTOMANE.

La conquête de l'embouchure du Danube par les Turcs (en 1484) a représenté non seulement un important succès politique et militaire pour le sultan Bayazid II, mais a eu aussi une grande importance économique.

En dehors du commerce de transit (céréales, bétail, chevaux, moutons, vin, bois, tissus) qui contribuait à la prospérité de la cité de Kili, l'exploitation des pêcheries constituait une source de bénéfices provenant de la douanne (gümrük) et des dîmes ('oşr) perçues sur le produit de la pêche et ses dérivés (caviar, huiles de poisson, vessies natatoires, colle de poisson) ainsi qu'il ressort d'un règlement ottoman (adet. kanun) promulgué le 22/23 août 1484.

L'importance de la pêche aux embouchures du Danube décida Bayazid II à prendre des mesures urgentes pour remettre sur pied l'exploitation des pêcheries après la conquête du Delta.

Afin de faire valoir les madragues (grands barrages construits à l'aide de pieux enfoncés dans le lit du fleuve, reliés entre eux par des treillis de sarment de vigne, nommés en turc „dalyan“) dont l'existence dans le Delta est mentionnée par un firman délivré le 8 avril 1491, le sultan prit des mesures pour remplacer les pêcheurs roumains qui s'étaient réfugiés en Moldavie, par d'autres pêcheurs chrétiens amenés de force de Silistra et de ses environs.

Le règlement de 1484 ainsi qu'un document turc de 1504—1505 fournissent des informations sur l'origine et la nationalité de ces pêcheurs qui avaient en concession (tasaruf) les six bras du Delta du Danube.

L'analyse du règlement de 1484 montre que pendant la domination ottomane le régime d'exploitation des pêcheries représentait une adaptation du système fiscal pratiqué avant la conquête ottomane par les princes de Moldavie. C'est ainsi que le sultan lève à son profit non seulement la dime (balik'óšri) et les droits qui revenaient avant 1484 à Étienne le Grand, mais aussi les droits dont ce prince s'était désisté en faveur de l'église, notamment en faveur du monastère de Neamtz, des commandants des forteresses moldaves (pircălabi) et des habitants de certains villages privilégiés.

L'analyse comparée des règlements délivrés en 1484 par Bayazid II révèle des informations et des données nouvelles sur l'organisation des pêcheries dans le Delta, sur le régime fiscal et notamment sur le montant de la douane payée par les acheteurs et sur la dime livrée par les vendeurs.

L'importance des profits réalisés explique la continuité et la permanence de l'exploitation des pêcheries dans le Delta du Danube, fait confirmé par les documents turcs ainsi que par les relations des voyageurs étrangers.